

ECONOMISCH-STATISTISCHE BERICHTEN

UITGAVE VAN DE STICHTING HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

26 november 1969

54e jrg.

No. 2723

Versijnt wekelijks

COMMISSIE VAN REDACTIE:

H. C. Bos; R. Iwema; L. H. Klaassen;
H. W. Lambers; P. J. Montagne; A. de Wit

REDACTEUR-SECRETARIS:

P. A. de Ruiter

ADJUNCT REDACTEUR-SECRETARIS:

J. van der Burg

COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË:

F. Collin; J. E. Mertens de Wilmars;
J. van Tichelen; R. Vandeputte; A. J. Vlerick

SECRETARIS COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË:

J. Geluck

INHOUD

Prof. Dr. L. H. Klaassen:

Prof. Heertje contra minister De Block 1153

Prof. Dr. H. O. Goldschmidt:

Toerekeningsproblemen bij de Nederlandse Spoorwegen..... 1154

Dr. F. W. C. Blom:

Nogmaals: kritieke aandelenkoersen, met een naschrift van Prof. Mr. M. P. Gans 1158

Dr. A. A. van Straaten:

De EEG-handel in tarwe en tarwebloem 1160

Notitie:

Foto 1156

Economisch-statistische berichten..... 1163

Ontwikkelingskroniek.. 1164

Geld- en kapitaalmarkt 1168

Prof. Heertje contra minister De Block

In *ESB* van vorige week gaf Prof. Dr. A. Heertje in een aanvankelijk rustig betoog de wijze weer waarop het structuurbeleid dienstbaar zou kunnen worden gemaakt aan het verminderen van het sociale leed, dat onvermijdelijk optreedt als gevolg van de sluiting van bedrijven. Hij betoogde terecht dat een proces van snelle ontwikkeling als wij thans meemaken nu eenmaal bedrijfs-sluitingen noodzakelijk maakt, doch het vóórzien daarvan de gevolgen belangrijk minder ernstig zou kunnen maken. Een weliswaar niet geheel nieuwe doch in ieder geval uiterst constructieve gedachte, die het Kabinet een vingerwijzing geeft op welke wijze de niet te ontgaane structuurwijzigingen in onze maatschappij door op de toekomst gericht onderzoek kunnen worden opgevangen.

Het tweede deel van Prof. Heertjes artikel vangt aan met de stelling dat een snelle ontwikkeling een beleid op lange termijn vereist. Dit klinkt al iets minder professoraal. Het verband is nl. bij enig nadenken niet zo evident als het wordt gesteld. Maar men zou dit Heertje nog kunnen vergeven, met de gedachte dat lange-termijnbeleid nooit kwaad kan, ook niet als de ontwikkelingen zich zeer snel voltrekken.

Nog een stukje verder begint Heertje het bedrijfsleven en minister De Block een beetje door elkaar te halen. Een systematisch opgezet onderzoek, georganiseerd door overheid en bedrijfsleven tezamen had enkele jaren geleden al aan het licht kunnen brengen dat er structureel zwakke plekken zijn in bijv. de textiel- en de metaalindustrie, zo zegt hij. Houdt dit nu een verwijt in aan minister De Block of aan het bedrijfsleven? Of aan beide? Wellicht moeten we het ook hier Heertje nog niet kwalijk nemen dat hij zich wat vaag uitdrukt. We moeten aannemen dat hij de minister van Economische Zaken er niet alléén de schuld van wil geven dat de bedrijfsleidingen hun personeel niet tijdig van het aanstaand ontslag in kennis hebben gesteld. En het blijft juist dat overheid en bedrijfsleven samen véél kunnen voorzien en dan ook veel zullen kunnen doen voor de met ontslag bedreigden.

Doch dan valt de klap. Achtereenvolgens komen de voorstellen minister De Block van zijn functie te ontheffen, een minister uit de sfeer van het management in zijn plaats te benoemen, een Departement voor Technologie op te richten en een samenwerking tussen het bedrijfsleven en het (nieuwe) Kabinet in het leven te roepen om een vijfjarenplan op te stellen. Dit vijfjarenplan is dan blijkbaar een lange-termijnplan vergeleken met het „voor vier jaren uitgezette korte-termijnbeleid”. Dit betoog wordt gevolgd door de mededeling dat wanneer Heertjes raadgevingen niet worden opgevolgd, wij in een radicale richting geslingerd zullen worden, het aantal staatsbedrijven zal toenemen en financiële instellingen een toenemende macht ten toon zullen spreiden.

Men vraagt zich af hoe het mogelijk is dat iemand die een goed opgebouwd betoog kan leveren, waaraan ieder genoeg beleeft en dat werkelijk als een constructieve bijdrage tot de leniging van de hedendaagse sociale problematiek kan worden beschouwd, plotsklaps om kan slaan in iemand, die half of in het geheel niet gemotiveerde voorstellen begint te doen met verstrekkende implicaties voor bepaalde personen, voorstellen welke nauwelijks verband houden met zijn eigenlijke betoog. Weet iedereen uit de sfeer van het „management” wat het voeren van lange-termijnbeleid betekent? Is een Departement voor Technologie beter dan een Departement van Economische Zaken? Is het Engelse voorbeeld zo briljant? En moet dan een technoloog hoofd van dit Departement worden of iemand uit het „management”? Of is dat hetzelfde? Wat houdt de samenwerking met het

AUTEURSRECHT VOORBEHOUDEN

Toerekeningsproblemen bij de Nederlandse Spoorwegen

Om de verliesgevende situatie te kunnen analyseren is door de NS een splitsing der resultaten over het reizigersvervoer en het goederenvervoer opgesteld, gebaseerd op een integrale toerekening van de kosten aan de beide vervoers-categorieën. De overheidsbijdrage aan het reizigersvervoer wordt ook op basis van deze methodiek vastgesteld. In dit artikel wordt aangegeven dat het niet slechts ten behoeve van de vaststelling van het door de NS te voeren beleid noodzakelijk is een andere toerekeningsmethodiek te volgen, doch dat tevens de bepaling van het subsidiebedrag op basis van de gestelde methode dient te geschieden, daar dit laatste bedrijfseconomisch voor de NS, maar ook sociaal-economisch het juiste is.

INLEIDING

Zoals uit de door de Nederlandse Spoorwegen gepubliceerde jaarverslagen blijkt, verkeert deze onderneming reeds enige jaren in een deficitaire situatie. Zo beliep het totale verlies voor het boekjaar 1967 ruim f. 94 mln. Daar de Staat der Nederlanden de enige aandeelhouder is van de NS, is het begrijpelijk dat zowel ten departemente als bij de volksvertegenwoordiging belangstelling is ontstaan voor deze verliesgevende situatie. Dit heeft geleid tot het door de minister en staatssecretaris voor Verkeer en Waterstaat publiceren van een nota, welke door middel van een brief van 7 juli 1969, aan Hoofdstuk XII (Verkeer en Waterstaat) van de Rijksbegroting voor het dienstjaar 1969 is toegevoegd. Deze nota is vooral gebaseerd op het NS-rapport over de kostensplitsing 1967, waarvan een samenvatting aan de betreffende nota is toegevoegd.

Deze stukken hebben als achtergrond de overweging, dat bij een onderneming welke meerdere activiteiten ontplooit, een behoorlijk inzicht in het resultaat slechts te verkrijgen is, indien dit resultaat per activiteit is uitgesplitst. De activiteiten welke de NS verricht, zijn van tweërlei aard, te weten het reizigersvervoer en het goederenvervoer. Ieder van deze hoofdgroepen is weer onder te verdelen in deelactiviteiten. Voor het reizigersvervoer is dit het vervoer per lijn, en het goederenvervoer is te verdelen in vervoer van vrachstukgoed, van poststukken, van expresgoed en van wagenladingen.

Om de splitsing van de resultaten van deze activiteiten tot stand te kunnen brengen, is het uiteraard nodig de opbrengsten en de kosten per activiteit te kennen.

De splitsing der opbrengsten stelt de NS, behalve ten aanzien van het tot stand brengen van een adequate administratieve organisatie in deze, niet voor moeilijk oplosbare

(Slot van blz. 1153)

bedrijfsleven in? Is dat die tussen het bedrijfsleven en het Planbureau? Of moet dit voortaan zonder het Planbureau gaan gebeuren? Heeft het Ministerie van Sociale Zaken niets met deze toch in belangrijke mate sociale problematiek te maken? En welke financiële instellingen profiteren zozeer van de radicale richting waarin wij worden geslingerd?

Dit stuk van het betoog is onrijp, de argumentatie is niet overwogen en een man als Prof. Heertje onwaardig.

L.H.K.

problemen, zij het dat de verbijzondering der reizigersopbrengsten naar de verschillende lijnen enkele arbitraire elementen bevat. Anders is dit met de kostensplitsing, zoals uit het NS-rapport over deze splitsing blijkt. In het volgende zal hierop worden ingegaan.

De verbijzondering van kosten is slechts mogelijk, indien vooraf uitgangspunten ten aanzien van de bedrijfsvoering en de kostendragers worden vastgesteld. In deze is gesteld, dat uitgegaan moet worden van een op continuïteit gericht spoorwegbedrijf, geëxploiteerd op een aaneengesloten net van lijnen. En vervolgens dat de beide activiteiten, te weten reizigers- en goederenvervoer gelijkwaardig aan elkaar zijn. Dit laatste uitgangspunt sluit aan bij wat in deze door de Raad van Europese Gemeenschappen is vastgesteld.

Tenslotte is ook bepaald dat de splitsing betrekking moet hebben op het resultaat, zoals dat uit de verlies- en winstrekening van de NS blijkt.

Deze uitgangspunten hebben tot gevolg dat:

- de resultaten van de afzonderlijke lijnen niet los te zien zijn van de resultaten van de overige lijnen, doch vooral niet van de aansluitende;
- de methode van integrale kostentoe rekening moet worden gekozen, omdat deze uitgaat van continuïteit in de bedrijfsvoering en van gelijkwaardigheid van produkten;
- de werkelijke afschrijvingen, rentebedragen en dotaties aan bestemmingsreserves in de kostensplitsing moeten worden opgenomen.

DE INTEGRALE KOSTENTOEREKENING

In het kader van dit artikel zou het te ver voeren de gevolgde methode van integrale kostentoe rekening volledig te beschrijven. De belangstellende lezer zij verwezen naar de reeds vermelde samenvatting welke als bijlage bij Kamerstuk 9800, XII, nr. 21, is gevoegd of nog beter naar het desbetreffende NS-rapport. Hier kan worden volstaan met een zeer summier uiteenzetting.

Allereerst worden de kosten gerangschikt naar de volgende kostengroepen:

- de geografisch gebonden kosten, welke primair per lijn en per knooppunt worden vastgelegd, t.w.:
  - de kosten van de infrastructuur, zoals de kosten van de weg, van de overwegen, van de stationsinrichtingen en van de gebouwen;
  - de kosten van de besturing, zoals de kosten van de installaties en van het bedienend personeel;
  - de kosten van het stationspersoneel.

- de rijkosten, dat zijn de kosten verbonden aan het rijden van de treinen, zoals de kosten van het materieel (afschrijving, rente, onderhoud), de kosten van het bedienend personeel en het energieverbruik;
- de kosten van vervoerwerkzaamheden door derden, voornamelijk omfattende de uitbesteding van de behandeling van het vrachtstukgoed aan de NV van Gend en Loos;
- de algemene kosten, d.w.z. de kosten van algemeen beheer, zoals kosten voor directie, beheersafdelingen en administratie, voorzover deze niet al reeds bij andere kostengroepen zijn ondergebracht.

Bij de verbijzondering van de kosten, zoals deze in de bovenstaande groepen zijn gerangschikt, is gezocht naar het causale verband tussen deze kosten en de productie waarvoor ze gemaakt zijn. Daar waar deze kosten specifiek voor óf het reizigersvervoer óf het goederenvervoer zijn gemaakt, levert dit uiteraard geen moeilijkheden op. De problemen komen bij de verbijzondering van de zgn. samengevoegde kosten. Een belangrijk deel van de totale kosten der NS is onder deze categorie te rubriceren. Dit als gevolg van het feit, dat in vele fasen van het productieproces der NS de produktiemiddelen en het personeel voor meer dan één produktiedoel worden gebruikt. Dit vindt men bijvoorbeeld bij het gebruik, zowel voor het reizigers- als voor het goederenvervoer, van de vaste installaties van de meeste lijnen, van een deel van de locomotieven en van de machinisten.

Om de verbijzondering van de samengevoegde kosten op een juiste wijze te doen geschieden is er onderscheid gemaakt in samengevoegde gebruikskosten en samengevoegde capaciteitskosten. Aangezien de gebruikskosten worden gemaakt om de aanwezige capaciteit haar prestaties te laten leveren, is het in het algemeen mogelijk een verband tussen deze kosten en de productie vast te stellen. Op basis van deze verbanden zijn bij de NS de kosten aan de prestaties toegerekend. Dat zich hierbij nog een aantal bijzondere problemen voordoen, waardoor een en ander niet zo eenvoudig is als het lijkt, is te lezen in het NS-rapport. De capaciteitskosten kunnen in het algemeen worden gerelateerd aan de tijd gedurende welke de betreffende capaciteit voor de verschillende activiteiten wordt gebruikt. Voor zover deze activiteiten nu regelmatig in de tijd gespreid zijn, is de toerekening van de samengevoegde capaciteitskosten een eenvoudige zaak, daar hier het tijdsbeslag als maatstaf kan dienen. Onder vinden de activiteiten echter in de tijd gezien fluctuaties, zoals dit bij de NS in de vorm van dag-, week- en jaarspitsen, veelvuldig voorkomt, dan kan een verdeling van de capaciteitskosten op basis van tijdsbeslag niet juist zijn. Bij een dergelijke verdeling worden nl. de kosten, verbonden aan de noodzakelijke overcapaciteit ook, naar deze maatstaf gemeten, aan het reizigers- en goederenvervoer toegerekend. Volgens de bedrijfseconomische theorie in deze is dat dan alleen te aanvaarden, indien de ontplooiende activiteiten gelijkmatig voor de betreffende overcapaciteit aansprakelijk gesteld kunnen worden. Is er tussen de activiteiten verschil in aansprakelijkheid, dan zullen de kosten verbonden aan de overcapaciteit ook met een, aan dit verschil gerelateerd gewicht, aan de activiteiten moeten worden toegerekend. Bij de NS is dit laatste, zelfs in extreme zin, het geval. Hier wordt nl. een planificatie van de toegang tot de weg gemaakt, waarbij aan het reizigersvervoer volledige voorrang wordt verleend. Dit betekent dat het goederenvervoer geen aanleiding geeft tot een spitscapaciteit in de samengevoegde produktiemiddelen, hetgeen meebrengt dat de kosten van de overcapaciteit toegerekend moeten worden aan het reizigersvervoer.

Deze problematiek doet zich vooral voor bij de splitsing van de kosten van de infrastructuur en van de installaties van de besturing. De toerekening van de samengevoegde rijkosten, welke veroorzaakt worden door het gemengd gebruik van locomotieven en machinisten, is minder ingewikkeld. Zoals het NS-rapport laat zien, geschiedt dit op basis van resp. een gemiddeld tarief per bedrijfsuur en het aantal uitgevoerde diensten.

De door de NS gehanteerde methode ter verdeling van de samengevoegde algemene kosten van beheer is eenvoudig. Deze kosten worden nl. over het reizigers-, resp. goederenvervoer verdeeld in verhouding van de, in totaal reeds toegerekende kosten.

Bij het vaststellen van de kosten, verbonden aan het reizigersvervoer op de verschillende lijnen doet zich nog het probleem voor van de toerekening van de kosten van de knooppunten aan de lijnen. Het NS-rapport geeft een volledig inzicht in de gevolgde methode in deze.

De toerekening van de kosten van het goederenvervoer naar de verschillende soorten vervoer levert geen speciale moeilijkheden op. De gebruikte verdeelsleutels kan men vinden in het NS-rapport.

Indien men nu, volgens de boven summier beschreven methode de opbrengsten en kosten van het jaar 1967 splitst, dan blijkt, volgens de bij de ministeriële nota gevoegde samenvatting van het NS-rapport, het in de inleiding van dit artikel genoemde verlies van f. 94 mln. op onderstaande wijze te zijn ontstaan:

Splitsing van het resultaat der NS over 1967 (in f. mln.)

Omschrijving	Kosten	Opbrengsten	Resultaat
<i>Reizigersvervoer</i>			
Exploitatie reizigerslijnen	428,2	368,1	V 60,1
Vervoer bagage	11,8	2,7	V 9,1
Rijksbijdrage in verband met overneming van bedrijfsvreemde lasten		35,0	W 35,0
<i>Totaal reizigersvervoer</i>	440,0	405,8	V 34,2
<i>Goederenvervoer</i>	335,4	283,7	V 51,7
<i>Totaal vervoersbedrijf</i>	775,4	689,5	V 85,9
Resultaten „buiten exploitatie”			W 2,6
Rente verliesfinanciering			V 10,7
<i>Totaal resultaat</i>			V 94,0

Van het resultaat op het goederenvervoer wordt in de samenvatting van het NS-rapport de volgende onderverdeling gegeven:

Onderverdeling van het resultaat van het goederenvervoer der NS in 1967 (in f. mln.)

Omschrijving	Kosten	Opbrengsten	Resultaat
Vrachtstukgoed	101,8	84,7	V 17,1
Postvervoer	9,4	11,9	W 2,5
Expresgoed	17,9	16,0	V 1,9
Wagenladingen	206,3	171,1	V 35,2
<i>Totaal</i>	335,4	283,7	V 51,7

Ten aanzien van het resultaat op het reizigersvervoer, verdeeld over de lijnen, zijn enkele gegevens te lezen in de ministeriële nota. Het negatieve resultaat van f. 60,1 mln. is behaald op 104 lijnen en/of baanvakken. Hiervan zijn 25 lijnen/baanvakken winstgevend, met een totaalbedrag van f. 21,3 mln. Hetgeen betekent dat 79 lijnen/baanvakken een gezamenlijk verlies van f. 81,4 mln. opleveren. Van deze 79 verliesgevende lijnen/baanvakken zijn er 53, met een totaal verlies van f. 45,6 mln., welke óf hoofdverbindingen óf tussenliggende baanvakken van die hoofdverbindingen zijn.

Bovenstaande cijfers geven inderdaad een dieper inzicht in de verliesgevende situatie van de NS, hetgeen toch, zoals gezegd, de bedoeling van een dergelijke resultaten-splitsing moet zijn. Om te beginnen valt o.a. te constateren dat het totaalverlies in feite f. 35,0 mln. hoger is dan het aangegeven bedrag van f. 94,0 mln. Dit is het gevolg van het feit, dat de bijdrage, welke de Rijksoverheid in 1967 heeft verstrekt tot delging van de nadelige gevolgen, voortvloeiend uit de verplichtingen van de openbare dienst, op het nadelige resultaat van het reizigersvervoer in mindering is gebracht, waardoor het totaal-resultaat ook met dit bedrag wordt verminderd. Tevens blijkt dat een belangrijk deel van het verlies voor rekening komt van het vervoer van vrachtstukgoed en van wagenladingen, terwijl het overgrote deel der lijnen in het reizigersvervoer, waaronder zeer vaak hoofdverbindingen, verliesgevend is. Een belangrijke bron van verlies is ook de extra rentelast, welke voortvloeit uit de financiering van de, in de afgelopen jaren opgetreden verliezen. In 1967 bedroeg deze last bijna f. 11 mln. Gaat men op deze wijze door dan wordt dit binnen een afzienbare tijd de grootste verliesbron. Niet alleen vanwege

dit laatste feit, doch ook uit hoofde van de overweging dat financiering van verliezen door middel van leningen een funeste invloed heeft op de kapitaalstructuur, moet een dergelijke verliesfinanciering worden afgekeurd.

DIFFERENTIËLE KOSTENTOEREKENING?

Dat een resultatensplitsing op basis van een integrale kostentoerekening het inzicht in de situatie verruimt is reeds meermalen betoogd. Tegen de achtergrond van dit verdergaande inzicht zal nu de directie van de NS een beleid moeten voeren, dat ertoe leidt dat de verliesgevende exploitatie een einde neemt. Dit volgt uit het bij verschillende gelegenheden gestelde, dat de NS, ondanks het feit dat de Staat der Nederlanden haar enige aandeelhouder is, zich als een onderneming in de werkelijke zin van het woord moet gedragen. En een onderneming zal, met als doelstelling de continuïteit, geen langdurige deficitaire situatie kunnen verdragen.

Om te beginnen zullen op alle gebieden van de exploitatie die efficiëncy-bevorderende maatregelen moeten worden getroffen, welke het kostenniveau minimaal doen zijn. Daarenboven zal getracht moeten worden de opbrengsten tot een maximum te doen stijgen. Hiervoor zal een uitgebalanceerd commercieel beleid moeten worden gevoerd, steunend op de moderne marketing-opvattingen. Dat de directie van de NS deze mening ook huldigt, blijkt wel uit haar toekomst-visie op de onderneming, zoals deze gepubliceerd is in *Spoor naar '75*.

Daarnaast zal iedere onderneming welke verwacht op langere termijn verliezen te lijden, zich bezinnen op de samenstelling van het assortiment. Die produkten welke uit de opbrengsten geen bijdrage meer leveren aan de delging van de kosten van de samengevoegde capaciteit van de onderneming kunnen, op lange termijn bezien, beter uit het assortiment worden genomen, tenzij andere overwegingen dan rentabiliteitsoverwegingen het verder op de markt brengen van dit produkt noodzakelijk maken. Om een inzicht in deze materie te verkrijgen zal de onderneming haar kosten op differentiële wijze aan de verschillende kostendragers moeten toerekenen. Daar, zoals boven reeds vermeld, ook de NS een aantal verschillende vervoersactiviteiten in haar assortiment heeft, gelden deze beschouwingen ook voor haar. Ook de ministeriële nota komt tot deze conclusie. Men kan daar immers lezen:

„Een en ander (d.w.z. de integrale kostentoerekening, *schr.*) heeft tot gevolg, dat uit de verkregen resultaten niet kan worden afgeleid, welke besparingen worden verkregen bij het staken van bepaalde deelactiviteiten, van bepaalde verbindingen of van bepaalde onderdelen van het net. Ten behoeve van beleidsbeslissingen die verbreking van de continuïteit tot gevolg hebben, kan de thans uitgevoerde methode van integrale kostentoerekening niet worden gebruikt. Voor dergelijke beslissingen kan alleen de methode van de afweging van de wegvallende kosten tegen de wegvallende opbrengsten worden toegepast om het effect op de bedrijfsresultaten te bepalen”¹.

Bij de NS doet zich echter nog een bijzondere omstandigheid voor. Ten aanzien van het reizigersvervoer kan men toch stellen dat de NS, qua afstanden, intensiteit en snelheid, een zodanige dienstverlening aan het publiek verschaft, dat hiervoor geen vervangend vervoer aanwezig is, zodat sluiting van een groot aantal lijnen, hetgeen bedrijfseconomisch wellicht noodzakelijk is, het algemeen belang in hoge mate zou schaden. De overheid onderkent uiteraard dit probleem ook, daar zij in de uitgebrachte ministeriële nota stelt dat de sluiting van een groot aantal verlies-

Foto

Dezer dagen verscheen het derde nummer van dit jaar van „Rotterdam-Europoort-Delta”, een kwartaaluitgave van het Havenbedrijf der Gemeente Rotterdam. Het is weer heel luxueus uitgevoerd en ook dit keer geeft het veel informatie over allerlei haven- en industriële activiteiten. Zo kan men er bijvoorbeeld in lezen dat de binnenkomst van 62 voet stekende schepen te Rotterdam aanzienlijk vroeger mogelijk blijkt te zijn dan werd verwacht, dat het goederenverkeer ter zee in Rotterdam in 1990 ongeveer 666 mln. ton zal bedragen (tegenover 157 mln. ton in 1968), dat het belangrijke ertsvervoer over Rotterdam nog grote groeikansen bezit. Voorts treft men er o.a. beschrijvingen in aan van de activiteiten van Esso Chemie te Rotterdam en van de groei van wat genoemd wordt „Europa's zwaartepunt Rotterdam”. Zoals gebruikelijk besluit het nummer met het zgn. Havendagboek, waarin belangwekkende gebeurtenissen in het Rotterdamse havengebied worden vermeld. Kortom, wederom een nummer waarin op treffende wijze getuigenis wordt afgelegd van Rotterdams dynamiek en expansiedrift. Maar dat is nog niet alles, want aan het eind van genoemd Havendagboek bleef er ruimte over — of beter: is er plaatsgemaakt — voor een kleurenfoto van enkele bloeiende planten, waarvan de meest opvallende zijn de duindoorn en de parnassia (een vrij zeldzame plant, die in het opgeofferde natuurmonument „De Beer” algemeen voorkwam). Een toelichting bij die foto ontbreekt echter. Wil het Havenbedrijf er misschien mee suggereren, dat het een ontroerende liefde voor de natuur belijdt?

d. W.

gevende lijnen buiten discussie is ¹. In feite verplicht de overheid de NS aldus een openbare dienstverlening van voldoende omvang en kwaliteit in stand te houden; dit houdt in, dat het nadelige resultaat van deze dienstverlening, i.c. van het reizigersvervoer, voor rekening van de gemeenschap komt.

Voor het goederenvervoer geldt deze situatie in essentieel mindere mate, daar in het algemeen het weg- en watervervoer het railvervoer kan vervangen. Voor de NS is de handhaving van het goederenvervoer dan noodzakelijk, indien en voor zover dit vervoer uit de opbrengsten, boven de dekking van eigen toegevoegde capaciteits- en prestatiekosten, nog een bijdrage levert aan de delging van het verlies, verbonden aan het noodzakelijke reizigersvervoer. Calculatorisch bezien hebben bovenstaande beschouwingen het gevolg dat het reizigersvervoer de hoofdkostendragers is, terwijl het goederenvervoer op differentiële basis gecalculeerd moet worden ².

Het is nuttig ten aanzien van deze conclusie enige opmerkingen te maken. Allereerst zij opgemerkt dat de in het voorgaande bepleite methode van kostentoerekening — te betitelen als gemengde methode — vermoedelijk calculatorisch geen grote moeilijkheden oplevert voor de administratieve afdelingen van de NS, welke de, gezien de ingewikkeldheid van het bedrijfsgebeuren, opmerkelijke

¹ Kamerstuk 9800, hoofdstuk XII, no. 21, blz. 2, kolom 1.

prestatie geleverd hebben alle kosten integraal toe te rekenen. Bij navrage bleek dat bij de NS in deze richting reeds wordt gewerkt.

Vervolgens dient men wel te bedenken, dat, ook als men op het goederenvervoer een differentiële calculatie toepast, op dit vervoer toch nog een belangrijk bedrag aan specifieke capaciteitskosten zal blijven drukken, zoals de kosten voor rangeerterreinen en -gebouwen, goederenmaterieel, e.d. Indien het goederenvervoer wordt afgestoten zullen deze kosten eerst op lange termijn gezien in belangrijke mate kunnen verminderen. Hetzelfde kan gezegd worden van de personeelskosten welke op het goederenvervoer drukken. Volgens het bij de NS geldende Reglement Dienstvoorwaarden zal dit personeel bij overtolligheid op wachtgeld komen te staan, hetgeen gedurende lange tijd kosten zal veroorzaken. Daar deze, slechts op lange termijn te verminderen kosten een belangrijk deel van de totale, specifiek op het goederenvervoer drukkende kosten uitmaken, zal een beslissing tot afstoting van het goederenvervoer op grond van een op differentiële basis gecalculleerd verlies, op korte termijn in plaats van de verwachte verliesdaling een aanzienlijke vergroting van de verliezen tot gevolg kunnen hebben.

Tenslotte moet worden opgemerkt, dat de differentiële calculatie ten aanzien van het goederenvervoer, uit hoofde van het algemeen vervoerbelang, slechts als beleidsinstrument mag worden gehanteerd, doch niet als basis voor de prijspolitiek. Dit laatste zou nl. het gevolg hebben dat de NS, gezien het feit dat uit hoofde van het algemeen belang het reizigersvervoer hoofdkostendrager is, met andere vervoersondernemingen een onjuiste concurrentie aangaat. Het goederenvervoer zal daarom tegen de op de markt geldende tarieven moeten worden uitgevoerd. Overtreffen de opbrengsten de differentiële kosten dan zal dit overschot de door de gemeenschap te dragen last, veroorzaakt door het tekort op het reizigersvervoer, verminderen.

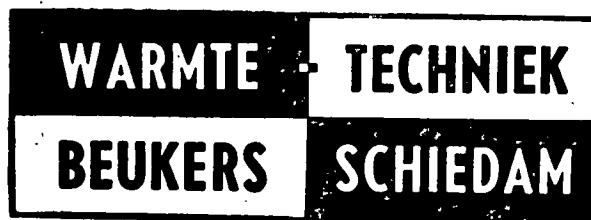
SLOTBESCHOUWING

Gaat men uit van het bovenstaande dan is het duidelijk dat men een aantal *bezwaren* tegen de ministeriële nota en het daarin gestelde moet maken.

Allereerst het bezwaar dat de nota geen voldoende aandacht besteedt aan de gemengde methode van resultaten-splitsing en de cijfers welke een dergelijke splitsing oplevert. Uit het voorgaande is toch duidelijk geworden dat eerst op basis van een dergelijke berekeningsmethode inzicht verkregen kan worden in het, in de toekomst te voeren beleid van de NS en het daarop afgestemde overheidsbeleid. Gezien de belangrijke plaats welke de NS in onze samenleving inneemt en gezien de huidige situatie bij de NS, is voor de publieke-meningvorming een inzicht in dit beleid belangrijker dan alleen een inzicht in deze precieze situatie, waartoe de nota zich nu noodzakelijkerwijs beperkt.

Belangrijker is echter dat uit het voorgaande te concluderen valt dat de opvatting dat de integrale methode „mede (kan) dienen voor de bepaling van de compensatie die moet worden gegeven voor de gehandhaafde openbare dienstverplichtingen”³ theoretisch bezien niet juist is en daardoor in de praktijk grote problemen oproept.

Slechts een overheidsbijdrage, op basis van de gemengde methode berekend, geeft bedrijfseconomisch (nl. voor de NS), doch ook sociaal-economisch (en wel voor alle overige betrokkenen) de beste mogelijkheden tot oplossing van de problematiek. Compensatie door de overheid van de ver-

(I.M.)

liezen, welke op integrale wijze toegerekend zijn aan het reizigersvervoer zou nl. wel eens tot gevolg kunnen hebben dat er voor de NS geen uitzicht bestaat het goederenvervoer rendabel te maken, zodat het in totaliteit afgestoten moet worden. Dit betekent dat het reizigersvervoer het totale verlies van de NS krijgt te dragen, d.w.z. het verlies gecalculleerd op gemengde basis, vermeerderd met die specifieke kosten van het goederenvervoer, die niet op korte termijn kunnen wegvallen. Handhaving van het goederenvervoer op differentiële basis zou niet alleen dit laatste voorkomen, doch nog de mogelijkheid inhouden dat de overheidsbijdrage verminderd wordt met de overschotten van het goederenvervoer. Handhaving van de eis tot integrale resultatentoekening zou de gemeenschap aldus voor overbodige lasten kunnen plaatsen.

Daarnaast moet men bedenken dat het wegvallen van alle goederenvervoer over de rail, ook van en naar het buitenland en van en naar onze zeehavens, onoverkomelijke vervoerstechnische problemen zal scheppen, om van de verstoring der concurrentieverhoudingen nog maar niet te spreken.

Uiteraard kunnen deze slotconclusies slechts veronderstellenderwijs worden uitgesproken; daar het cijfermatige inzicht in deze materie ontbreekt. Het probleem lijkt echter belangrijk genoeg om erop aan te dringen de betreffende cijfers te produceren en in de openbaarheid te brengen, zodat de discussie omtrent het beleid van de NS en van de overheid in deze tegen een juistere achtergrond kan worden gevoerd.

Prof. Dr. H. O. Goldschmidt

² In dit verband kan tevens worden verwezen naar de behandeling van het wetsontwerp „Tijdelijk verlenen van financiële steun aan de NV Nederlandse Spoorwegen (9218)” waarbij de minister van Verkeer en Waterstaat opmerkt:

„Als wij de rechtvaardiging van deze garantiewet vinden in de handhaving van het personenvervoer dan betekent het in wezen ook, dat het personenvervoer de belangrijkste, de hoofdkostendrager moet zijn. Ik kom dan op het punt van het goederenvervoer, dat door verschillende afgevaardigden is genoemd. Van het goederenvervoer wil ik uitdrukkelijk stellen, dat het niet gesubsidieerd behoort te worden; het kan wel gebruik maken van de bestaande infrastructuur. Dit betekent, dat het goederenvervoer bij toepassing van normale differentiële tarieven — dat is de enige mogelijkheid om te komen tot een redelijke dekking van de totale integrale kosten — een bijdrage kan leveren in de dekking van de totale kosten” (*Handelingen Tweede Kamer*, 27ste vergadering, 13 februari 1968, blz. 1205).

³ *Kamerstuk 9800*, hoofdstuk XII, no. 21, blz. 2, kolom 1.

Nogmaals: kritieke aandelenkoersen

Prof. Dr. M. P. Gans stelt terecht („Kritieke aandelenkoersen” in *ESB* van 29 oktober jl.), dat voor een subrendabele onderneming een beurskoers van 125% van de *nominale* waarde der aandelen een „kritieke aandelenkoers” is. Dan worden verdere aandelenemissies absoluut onmogelijk. De betrokken onderneming kan dan ook nagenoeg geen nieuwe lange leningen meer verkrijgen, omdat geldgevers terecht niet in de val willen lopen van een debiteur wiens verhouding eigen/vreemd vermogen niet kan verbeteren maar wel verder kan verslechteren. Zulk een onderneming loopt dan vast op het punt van expansie van haar financiering.

M.i. ligt de „kritieke aandelenkoers” in realiteit veel hoger, nl. in de zone van de *intrinsieke* waarde (zichtbaar eigen vermogen per aandeel, nominale waarde + vrije reserves). Uiteraard in het geval dat de intrinsieke waarde boven de nominale ligt, zoals in de voorbeelden van Prof. Gans.

Dat berust op:

1. Het is voor een ondernemingsbestuur haast niet te verantwoorden nieuwe aandelen te emitteren tegen een koers die sterk onder de intrinsieke waarde ligt.

(a) Dat is moeilijk te rijmen met de verantwoordelijkheid van het bestuur voor de belangen van de bestaande aandeelhouders; zulk een emissie op uitverkoopwaarden ont-eigent hen gedeeltelijk. De vraag rijst dan of het niet juist zou zijn van emissie af te zien, desnoods de hele zaak aan een sterker concern te verkopen;

(b) Voorts is het nog de vraag of zulk een emissie nog wel een reële kans zou hebben bij gewone passieve beleggers. Want welke belegger zal nu bereid zijn nieuw kapitaal aan een ondernemingsbestuur te geven, dat eerst de oude aandeelhouders scheert? Er zijn genoeg vertrouwenwekkender beleggingsmogelijkheden te vinden.

2. Als de aandelen van een onderneming aanmerkelijk onder haar intrinsieke waarde noteren, door dat zij subrendabel is, houden de bestaande aandeelhouders hun stukken vaak nog aan in de hoop dat het wel weer terecht zal komen, bijv. door opvoering van de rentabiliteit of door een overneming. Als er dan een aandelenemissie aanzienlijk onder intrinsieke waarde komt, gaat de hoop voor de oude aandeelhouders verloren. Dan valt er een bodem onder de koers weg. Het aandeel verliest zijn aanhangers, en de koers kan — door het emissieplan — geruïneerd worden.

Om deze redenen komen de laatste jaren — sinds de beleggers aanzienlijk wijzer en professioneler zijn geworden — geen aandelenemissies bij open vennootschappen meer voor die niet aan twee vereisten voldoen: (1) vermoedelijk zal de winst per oud aandeel niet door de kapitaalvergroting worden aangetast en (2) vermoedelijk zal het zichtbare eigen vermogen van de onderneming behoorlijk rendabel zijn.

Dat ik de *intrinsieke waarde* als een sleutelfactor noem,

klinkt wellicht archaisch in de oren van degenen, die vanuit beleggersgezichtspunt menen dat alleen *winst per aandeel* en *koers/winstverhouding* de fundamentele sleutelvoorwaarden zijn.

1. bij een *emissie* van aandelen speelt de intrinsieke waarde in elk geval een rol, omdat het dan een „fusie” betreft tussen nieuwe aandeelhouders die een bepaald vermogen inbrengen en oude aandeelhouders die al een vermogen in de onderneming hadden. Ik wil niet zeggen dat het bepaald een vereiste is dat de oude aandeelhouders dezelfde intrinsieke waarde per aandeel behouden; maar wel dat hun nieuwe intrinsieke waarde zo hoog moet zijn, dat hun *winst per aandeel* ongeveer gelijk blijft aan wat er aan winst uit het eigen vermogen zonder emissie zou komen.

2. een ander punt is, dat in de *koersvorming* de intrinsieke waarde wel degelijk een van de fundamentele sleutelfactoren is.

Die samenhang is:

	per aandeel.		
werkzaam eigen vermogen in de onderneming	winst	beurskoers	
RENTABILITEITS- GRAAD ONDERNEMING		KOERS/WINST- VERHOUDING	

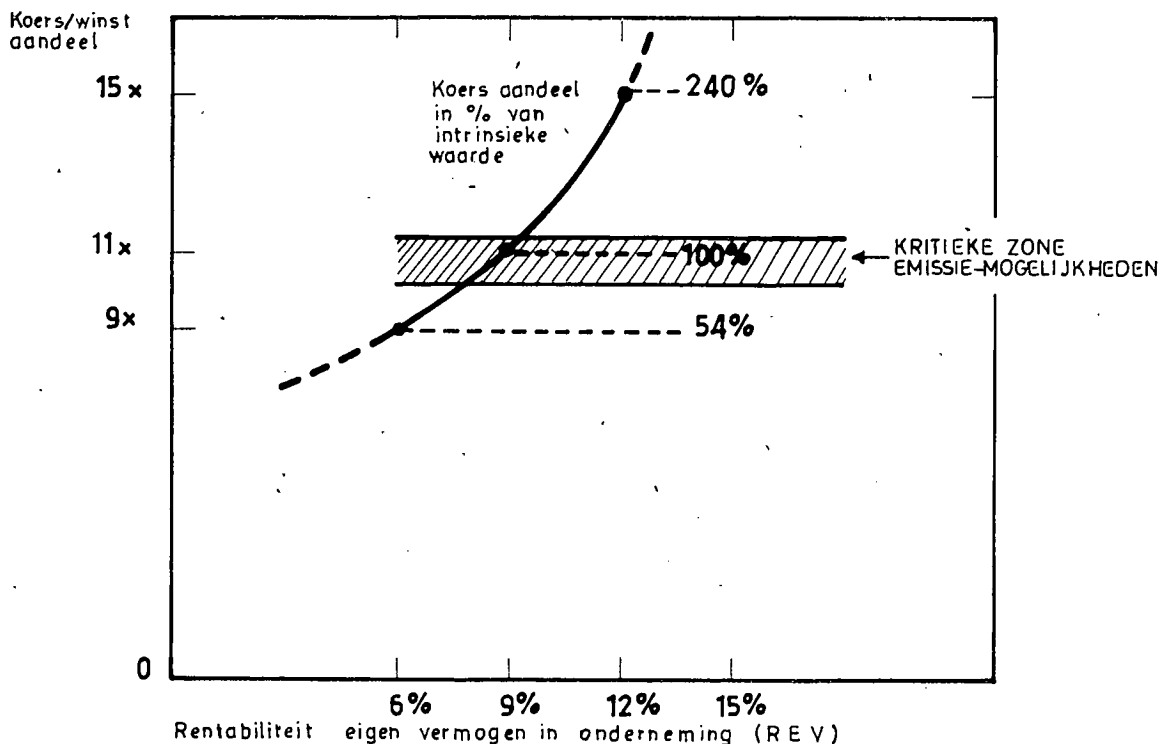
Daartussen bestaat het verband, dat een lage (verwachte) rentabiliteitsgraad tot een lage K/W-verhouding leidt; en dat een hoge verwachte rentabiliteitsgraad tot een hoge K/W verhouding leidt. Ik bedoel daarmee vooral er op te wijzen dat de K/W-verhouding geen onafhankelijke extern gedetermineerde factor is, maar dat zij primair berust op de (verwachte) rentabiliteit van het eigen vermogen in de onderneming.

3. ter adstructie van het in de praktijk bestaan van een zeker verband tussen intrinsieke waarde en koerswaarde van aandelen zou ik op een *maatschappelijk feit* willen wijzen, nl. dat de beurswaardering van het bedrijfsleven zich inspeelt rond de intrinsieke waarde. Daarvoor ontleen ik het volgende aan de winst- en vermogensstatistiek van 295 ter beurze genoteerde N.V.'s over 1967¹ (in f. mrd.):

	Eigen vermogen	Koerswaarde aandelenkapitaal
Internationale concerns	28,6	27,0
Handel	0,7	0,9
Binnenl. industrie	6,6	6,0
Verkeer	2,0	1,5
Bank-, krediet- en verzekeringswezen .	2,2	1,9

¹ *Maandstatistiek van het Financienwezen*, maart 1969, CBS, blz. 160.

Symbo'sche voorstelling: beurskoers van aandeel = koers/winstverhouding $\times$ rentabiliteitspercentage $\times$ eigen vermogen per aandeel. REV beïnvloedt K/W in gelijkgerichte zin. Daardoor is de uitwerking van de — verwachtingswaarde van beleggers van de — REV op de koerswaarde zeer sterk. De voor emissie-mogelijkheden kritieke zone ligt rond de intrinsieke waarde.

Nu weer terugkomende op de opmerkingen van Prof. Gans zou ik naar voren willen brengen, dat ondernemingen alleen maar reële en verantwoorde aandelenemissiemogelijkheden hebben, als de beurskoersen op, boven, of niet zo heel veel lager dan intrinsieke waarde liggen. Dus als de *koers/intrinsieke waarde*-verhouding redelijk gunstig ligt, via (a) een goede rentabiliteitsgraad en (b) een goede K/W-verhouding. Weliswaar kan een emissie ver beneden intrinsieke waarde nog wel mogelijk zijn, maar dat wordt dan een „noodsprong” met een enorme roofofbouw op de goodwill van de onderneming in beleggerskringen. Beleggers hebben een goed geheugen; de aangetaste reputatie is in geen decennium meer te herstellen. Dus kom ik tot in het algemeen veel hogere „kritieke aandelenkoersen” dan Prof. Gans heeft aangeduid.

Overigens is er nog een andere reden waarom ik bij zijn term „kritieke aandelenkoers” in het geweer kwam. Dat begrip is namelijk tegenwoordig in vrij veel Nederlandse ondernemingen in directiekringen een huiselijke term geworden, en dan heeft het een andere gangbare inhoud, n.l. de beurskoers, waarbij het gevaar van een take-overpoging op de onderneming acuut zou worden. Dus de koers, waarbij overnemers er voordeel in zouden zien een poging te doen de aandelen van de onderneming over te nemen. Dat behoeft geen insluiping of een overval te zijn; meer gewoon is dat er dan een keurige toenaderingspoging komt van een fatsoenlijke onderneming met een overnemingsvoorstel, dat goed is voor de aandeelhouders, betere perspectieven voor het personeel belooft enz., maar waarbij de bestuurders op de tocht komen te staan. Vele ondernemers denken bij het woord „kritieke aandelenkoers” het eerst aan dat begrip.

F. W. C. Blom

Naschrift

In mijn artikel heb ik aandacht gewijd aan de financieringsproblematiek van ondernemingen met zodanige lage aandelenkoersen, dat uitgifte van nieuwe aandelen technisch niet mogelijk is. Dergelijke lage aandelenkoersen heb ik „kritieke” aandelenkoersen genoemd.

In zijn reactie bespreekt Dr. Blom een ander probleem, nl. emissies door ondernemingen waarvan de aandelen lager zijn genoteerd dan de intrinsieke waarde. Technisch zijn die emissies wel mogelijk, maar zij leiden tot verwerpelijke economische consequenties, aldus Dr. Blom. Vandaar dat de geachte inzender alle aandelenkoersen die beneden de intrinsieke waarde liggen als kritiek wil bestempelen.

Tot op zekere hoogte ben ik het wel met de heer Blom eens. Ik heb de zware term „kritieke aandelenkoersen” evenwel willen reserveren voor gevallen waarin emissies *technisch* onmogelijk zijn, en ik zou hieraan niet zo'n ruime inhoud willen geven dat aandelenkoersen die emissies *economisch minder gewenst* kunnen maken er ook onder ressorteren. Dr. Blom bespreekt een bepaald aspect van het emissiebeleid, zelf, heb ik het geval aan de orde gesteld dat van emissiebeleid geen sprake kan zijn, omdat de aandelenkoersen een emissie onmogelijk maken.

Persoonlijk vind ik het wel wat jammer dat wij nu over twee definities van kritieke aandelenkoersen beschikken! Het gesignaleerde probleem is te ernstig om veel energie te besteden aan een definitie-discussie, en om twee zaken, die elkaar wel kunnen overlappen maar die principiële heel anders liggen, onder één noemer te behandelen.

M. P. Gans

De EEG-handel in tarwe en tarwebloem

Na een aanpassingsperiode van slechts 5 jaar trad per 1 juli 1967 de Gemeenschappelijke Markt in de sector granen in werking binnen de 6 EEG-landen. De daarbij van kracht geworden bepalingen gelden echter niet alleen voor granen, doch eveneens voor produkten die na de eerste graad van bewerking granen bevatten, dus bijvoorbeeld voor tarwe en tarwebloem. De aanvang van deze nieuwe fase in de ontwikkeling van de EEG betekende o.m. dat importheffingen en exportrestituties bij transacties binnen de Zes tot het verleden behoorden, terwijl bij handel met derde landen zowel de importheffing als de exportrestitutie per artikel gelijk werd voor elke lidstaat.

DE HANDEL IN TARWE BINNEN DE EEG

De toename van het intra-handelsverkeer die reeds duidelijk te onderkennen viel, vooral in de laatste jaren van de aanpassingsperiode, heeft zich dan ook in sterke mate voortgezet. De intra-communautaire handel in tarwe groeide van enkele honderdduizenden tonnen in de jaren 1962 en 1963 tot een omvang van rond 1,7 mln. ton in 1968. Verreweg het grootste deel van deze tarwestroom — nl. 1,3 mln. ton — vond zijn oorsprong in Frankrijk, waarbij West-Duitsland een zeer grote afnemer van Franse tarwe was. In Nederland werd zo'n 280.000 ton gekocht en gebruikt. Dat er in Nederland tarwe uit Frankrijk wordt ingevoerd voor gebruik hier te lande lijkt volkomen logisch, immers volgens „Brusselse maatstaven” is Nederland een tekortgebied: de jaarlijkse consumptie van tarwe in Nederland bedraagt globaal 1 mln. ton bij een oogst van slechts 6 à 700.000 ton.

Van die vermelde 1 mln. ton wordt evenwel om kwaliteitsredenen meer dan de helft geïmporteerd uit niet-EEG-landen, zodat van de Nederlandse tarweoogst een 400.000 ton in ons land voor consumptie kan worden aangewend, waardoor wij een overschot hebben van rond 250.000 ton. Op deze, volgens mij meer reële, wijze bezien is Nederland geen tekort- doch een overschotgebied, hetgeen tot gevolg zou moeten hebben dat de bodemprijs (interventieprijs) voor tarwe, welke een functie is van de overschot- of tekortsituatie, voor Nederland lager zou moeten zijn, waardoor waarschijnlijk ook de marktprijs zou dalen en er geen tarwestroom zou optreden tussen twee gebieden die beide een overschot hebben aan kwalitatief niet sterk uiteenlopende tarwe.

Dit soort „onnatuurlijke” graanstromen binnen de EEG zou waarschijnlijk in aanzienlijke mate verminderen, indien de prijsvorming meer aan de handel zou worden overgelaten waarbij, ter bescherming van de pressure group „de graanverbouwers” in de EEG, één voor de gehele Gemeenschap geldende interventieprijs per belangrijkste graansoort wordt vastgesteld. Deze ene bodemprijs voor tarwe zou dan in de plaats moeten komen van de tientallen berekende en vastgestelde interventieprijsen die van kracht

zijn voor meer dan 100 gebieden in de Euromarkt en gemakkelijk kunnen leiden tot de o.m. reeds genoemde, naar ik aanneem door Brussel niet gewenste, gevolgen. Mogelijk zouden dan ook de maatregelen die Nederland, West-Duitsland en België in mei en juni van dit jaar genomen hebben, welke gericht waren tegen aankoop van Franse tarwe en tegen het ter interventie aanbieden van Franse tarwe, niet (zo snel) nodig zijn geweest.

Het is bijzonder teleurstellend, zeker na zo'n ambitieus begin op agrarisch gebied dat, binnen twee jaar volgend op 1 juli 1967, maatregelen (moesten) worden genomen die onmogelijk te rijmen zijn met de gedachte van een gemeenschappelijke markt. Hoewel het, reeds verscheidene jaren voorspelde, tarweoverschot geen goed heeft gedaan aan de netelige situatie, lijkt de directe aanleiding voor de bovenvermelde nationale maatregelen te zijn het leverancierskrediet gecombineerd met de zwakke, met een groot disagio belaste Franse frank, welke culmineerde in een devaluatie en een situatie aan de Franse grens deed ontstaan analoog aan die van vóór 1 juli 1967 met intra-heffingen en -restituties.

DE HANDEL IN TARWEBLOEM BINNEN DE EEG

Ook bij tarwebloem is duidelijk een toenemende handel in het intracommunautaire verkeer te onderkennen. Immers, bedroeg in de beginfase van de EEG-graanregeling het intra-bloemverkeer een 15.000 ton, in 1968 was deze gegroeid tot een 45.000 ton, waarvan het Franse aandeel ongeveer 80% is. Deze toename heeft zich voornamelijk gemanifesteerd na 1 juli 1967.

Dat het grootste deel van deze bloemexporten afkomstig is uit Frankrijk is volledig in overeenstemming met de Brusselse wensen: de laagste interventieprijs voor tarwe binnen de EEG geldt voor het gebied in de omgeving van Parijs en ligt enkele gulden per 100 kg¹ lager dan de interventieprijs in bijv. België. Hierdoor kan Franse bloem wel concurreren op de Belgische markt tegen Belgische bloem, doch de Belgische bloem kan vrijwel onmogelijk concurreren tegen Franse bloem op de Franse markt.

Een andere consequentie van de vele uiteenlopende interventieprijsen is dat de maalindustrie in de EEG-landen met een hoge interventieprijs voor tarwe (Nederland!) officieel in een nadelige situatie is geplaatst. Indien de Brusselse autoriteiten het systeem van de vele, soms op vreemde hoogte vastgestelde, interventieprijsen voor tarwe als het enig juiste beschouwen, waarbij overschotgebieden een lage en tekortgebieden een hoge interventieprijs hebben, dan dient deze gedachtengang ook te worden gevolgd voor tarwebloem.

¹ De prijs van 100 kg tarwe bedraagt f. 35 à f. 40.

De essentie van het interventiebeleid met als onderdeel de interventieprijs is bescherming van de producenten tegen te lage prijzen van hun artikelen. Aangezien de hoogte van de prijs in belangrijke mate afhankelijk is van de zelfvoorzieningsgraad (verhouding produktie:consumptie) van het betreffende artikel is dit verhoudingsgetal van grote invloed bij de overweging om op een bepaald produkt het interventiebeleid al of niet toe te passen. Bij tarwe nu is de zelfvoorzieningsgraad zo hoog (ca. 110%) dat het interventiebeleid voor deze graansoort van kracht is, waardoor bijv. in het afgelopen jaar enkele miljoenen tonnen tarwe door de verschillende interventiebureaus in de EEG zijn aangekocht.

Ervan uitgaande dat op tarwe het interventiebeleid wordt toegepast, terwijl binnen de EEG een ongezond grote maalcapaciteit aanwezig is en tarwebloem resorteert onder de graanregelingen, zou een niet geheel onlogische conclusie zijn, dat voor tarwebloem eveneens het interventiesysteem zou moeten gelden. Eventueel zou, evenals bij suiker, een maximum kunnen worden gesteld aan de hoeveelheid te interveniëren tarwebloem. Tot op heden is evenwel op tarwebloem geen enkele soort van interventie van toepassing.

Bij vergelijking van de intra-handel in tarwe met die in tarwebloem blijkt dat van de gezamenlijke handel meer dan 95% plaatsvindt in de vorm van tarwe, terwijl de transacties in beide produkten na 1 juli 1967 sterk zijn gestegen.

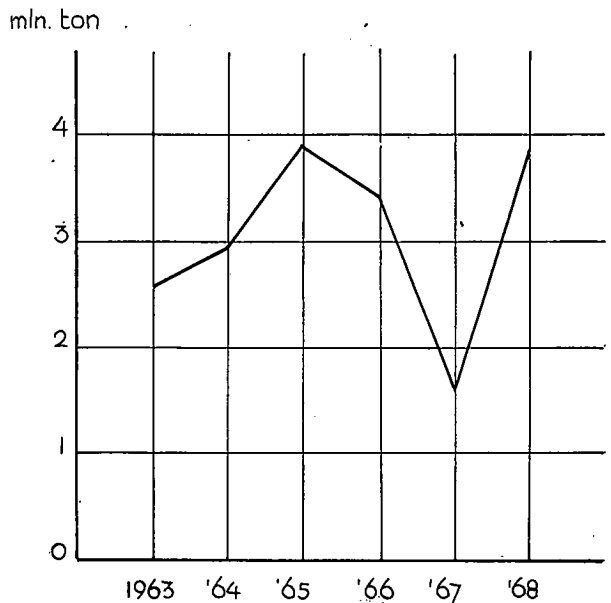
Het geringe aandeel van tarwebloem vindt waarschijnlijk zijn grootste oorzaak in de uiteenlopende eisen die binnen de EEG worden gesteld aan de bloem. Andere oorzaken zijn de verschillende chemische behandelingen van de bloem, de uiteenlopende verpakkingen en transportkosten. Te verwachten valt dat in de loop van de tijd, mede door het eens van kracht worden van een uniforme warenwetgeving binnen de Gemeenschap, het intra-verkeer van tarwebloem verder zal toenemen.

DE EXPORT VAN TARWE EN TARWEBLOEM VANUIT DE EEG

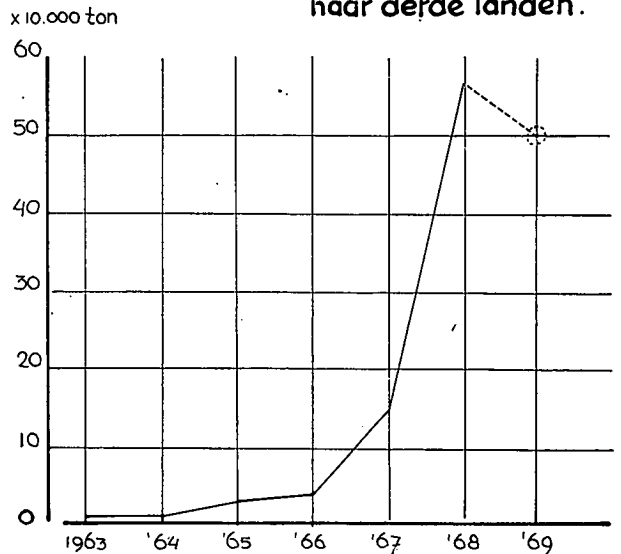
De export van tarwe uit de EEG naar derde landen is in de eerste jaren na juli 1962 toegenomen tot een kleine 4 miljoen ton in 1968 waarbij opvalt dat de omvang van de export nauw verband houdt met de omvang van de tarweoogst in de EEG (1e grafiek). Het beleid is er duidelijk op gericht het tarweoverschot te exporteren. Tegen bijzonder lage prijzen werden soms grote hoeveelheden EEG-tarwe op de wereldmarkt verkocht, waarbij de jaarlijkse export van tarwe uit de Gemeenschap soms groeide tot ca. 8% van de totale wereldhandel in tarwe. Naar schatting is voor de uitvoer van 4 mln. ton tarwe aan exportrestituties overigens een slordige f. 750 mln. nodig om het hoge EEG-prijspeil en het lage wereldmarktprijspeil te overbruggen.

De export van tarwebloem vanuit de EEG naar derde landen maakt ongeveer 30% uit van de wereldhandel in tarwebloem en beweegt zich de laatste jaren op een niveau van rond 1,1 mln. ton. Een uitzondering hierop is het jaar 1967 toen de Italiaanse bloemexport een uitzonderlijk record bereikte, in hoofdzaak als gevolg van een waarschijnlijk zeer speciale exegese van een EEG-verordening die uitsluitend in Italië van kracht was, waardoor de bloemexport van de EEG een hoogte bereikte van zo'n 1,5 mln. ton. Het is voor ons land een zeer verheugend verschijnsel dat de export de laatste jaren een continue stijging vertoont, zij het dat over 1969 het uitvoercijfer waarschijnlijk minder gunstig zal zijn dan over 1968.

Export van tarwe uit de E.E.G.

Export tarwebloem vanuit Nederland naar derde landen.

DE EXPORT VAN TARWEBLOEM VANUIT NEDERLAND NAAR DERDE LANDEN

De sterke stijging in 1967 en vooral 1968 geven aanleiding tot een nadere analyse (2e grafiek). Gedurende de aanpassingsperiode — juli 1962 tot juli 1967 — was het de landen van de EEG toegestaan om, naast de normale Gemeenschaps-exportrestitutie, uitvoersubsidies te verlenen op tarwebloem. Deze subsidies werden uitsluitend gegeven bij export naar derde landen en werden door de partnerlanden (uitgezonderd Luxemburg!) al of niet continu, verstrekt. De hoogte ervan was afhankelijk van de bestemming van de bloem, en kon oplopen tot ruwweg de door de maalindustrie bruto toegevoegde waarde. Behalve de exportrestitutie konden de Lid-Staten dus, weliswaar ten laste van de nationale schatkist, een uitvoersubsidie geven. Zoals vermeld was de Nederlandse overheid niet genegen deze subsidie te geven in tegenstelling tot de overheden van partnerlanden met potentiële exportmogelijkheden; het is

dan ook niet verwonderlijk dat de bloemexport van Nederland tot medio 1967 vrijwel nihil was.

Met ingang van 1 juli 1967 werden de uitvoersubsidies afgeschaft, de berekeningswijze voor de vaststelling van de exportrestituties gewijzigd en de hoogte van die restituties uniform gemaakt voor de zes landen, waardoor de Nederlandse maalindustrie gelijk werd gesteld met de maalindustrieën in de partnerlanden. De exportprijs van de bloem kon nu concurrerend zijn met die van de andere EEG-landen, welke landen overigens een export hadden opgebouwd van ruim een miljoen ton bloem per jaar.

De Nederlandse maalindustrie — in tegenstelling tot die van de partnerlanden vrijwel gesaneerd en waarvan ca. 80% der capaciteit is gesitueerd nabij grote havens — moest uiteraard een snel groeiende export verkrijgen. In de loop van 1968 werd het bovendien mogelijk gemaakt, als gevolg van het verstrekken van financiële faciliteiten door onze overheid aan Indonesië, dat „de gordel van smaragd” verscheidene tienduizenden tonnen bloem importeerde vanuit Nederland, waardoor 1968 een gunstig jaar voor de Nederlandse bloemexport werd.

Het laat zich aanzien dat de bloemexport in 1969 niet zo gunstig zal zijn als in 1968, doch dat de uitvoer naar ander landen dan Indonesië sterk zal toenemen. Zeer jammerlijk is het evenwel dat de Nederlandse maalindustrie, ondanks de gelijke exportrestituties, (nog) niet dezelfde (gunstige) voorwaarden bij uitvoer van tarwebloem kan verstrekken als die welke in de partnerlanden worden gegeven. Verscheidene honderduizenden tonnen bloem worden uit de EEG geëxporteerd, voornamelijk uit Frankrijk, West-Duitsland en Italië, waarbij kredieten tot één of soms twee jaar worden verleend. In tegenstelling tot de mogelijkheden in die landen was het in Nederland onmogelijk dergelijke kredieten te verzekeren. Op grond van internationale besprekingen, doch voornamelijk gebaseerd op het feit dat in het begin van dit jaar het mogelijk bleek via de normale weg een leverancierskrediet, verstrekt aan de overheid van Ceylon voor de levering van 2.500 ton tarwebloem, te verzekeren, zijn zeker perspectieven aanwezig. Indien dit soort kredieten zou kunnen worden verzekerd op normale condities, is een financiering ervan tegen een zeer redelijke interest, een tweede, doch minder urgente wens. Overigens is dit soort van financiering niet geheel ongebruikelijk bij één of meer partnerlanden.

Mochten deze nadelen binnen korte tijd vervallen, dan is het lang niet onwaarschijnlijk dat de Nederlandse export van tarwebloem verder zal groeien, waarbij de vermalings voor export een 10% gaat bedragen van de totale vermalings in Nederland (het gemiddelde in de EEG is 8%), hetgeen zou neerkomen op een Nederlandse export van 70 à 80.000 ton tarwebloem per jaar.

RESUMÉ

Na het in werking treden in juli 1967 van de douane-unie voor de sector granen is de, tot die datum reeds groeiende, intra-handel in tarwe en tarwebloem sterk toegenomen, waarbij de krachtige exportpositie van Frankrijk opvalt.

*Overeenkomst tussen
Barend Biesheuvel
en die andere B.B.:*

..... weinig wol

..... en het verschil:

dat het kabinet voor die andere
wél gevallen zou zijn?

*Hoe kan zo'n klein land
als Nederland nu op ambtelijk niveau
met Rusland gaan praten?*

door onze Secretaris-Generaal
op bezoek bij hun Commies '2e kl.
te laten gaan

(ongecorrigeerd)

Als gevolg van de vele regionale interventieprijzen voor tarwe — prijzen waarvoor de interventiebureaus in de EEG, tarwe, indien aangeboden, moeten kopen — ontstaan „onnatuurlijke” tarwestromen, die in belangrijke mate kunnen worden voorkomen, indien één interventieprijzen zou gelden voor de gehele EEG.

Door die vele interventieprijzen voor tarwe wordt niet alleen de tarwestroom beïnvloed, doch eveneens de stroom tarwebloem; de maalindustrie in een land met een hoge interventieprijzen voor tarwe (Nederland) is dus door „Brussel” in een ongunstige concurrentiepositie geplaatst. Deze achterstelling is uiteraard niet meer aanwezig als er voor tarwe één EEG-interventieprijzen zou gelden. Hiernaast lijkt het logisch om voor tarwebloem — eventueel voor een gelimiteerde hoeveelheid, zoals bij suiker — óók een interventieprijzen in te stellen.

De export van tarwe naar derde landen belooft ca. 5 à 8% van de totale wereldhandel in tarwe en is sterk afhankelijk van de omvang van de tarweoogst; de export van tarwebloem naar derde landen beweegt zich weliswaar op een aanzienlijk lager niveau, doch maakt rond 30% uit van de totale wereldhandel in tarwebloem. De Nederlandse export van tarwebloem naar niet-EEG-landen is sinds juli 1967 snel gestegen, hoofdzakelijk door het opheffen van een kunstmatig verschil in concurrentiekracht. Indien de Nederlandse maalindustrie leverancierskrediet zou kunnen verzekeren op condities die de maalindustrie in andere bloemexporterende EEG-landen verkrijgt, dan zou de hoeveelheid tarwe die voor bloemexport wordt gemalen in Nederland zeker 10% bereiken van de totale vermalings van tarwe; momenteel bedraagt het in de EEG en in Nederland gemiddeld 7½ à 8%.

Drs. A. A. van Straaten

(I.M.)

§ N.V. SLAVENBURG'S BANK §

Economisch-statistische berichten

Prognose totale Nederlandse bevolking
1967-1997
(x 1.000)

Datum	Minimum	Maximum
1-1-1967	12.535	12.535
1-1-1972	13.272	13.335
1-1-1977	13.987	14.241
1-1-1982	14.637	15.158
1-1-1987	15.245	16.060
1-1-1992	15.837	16.991
1-1-1997	16.421	17.979

In de loop der tijd, te beginnen vanaf 1921, is er een aantal prognoses opgesteld over de mogelijke omvang van de Nederlandse bevolking in het jaar 2000. De schattingen lopen nogal wat uiteen. Voorspelde het CBS bijvoorbeeld in 1965 dat de omvang van de Nederlandse bevolking in het jaar 2000 zich rond de 20 miljoen zou bewegen, in 1967 al moest het deze raming herzien en kwam zijn berekening op 18 miljoen uit.

Ongetwijfeld zijn de gehanteerde berekeningsmethoden debet aan de verschillen in uitkomsten. Zo geschieden de eerste berekeningen op een eenvoudige wijze, bijv. met behulp van een jaarlijks groeipercentage; later werden daar verfijningen in aangebracht door het groeicijfer te scheiden in een geboorte- en sterftecijfer. Een van de tot dusverre aangehouden afwijkende berekeningswijze wordt gepresenteerd door G. Frinking en H. van Leusden in het tijdschrift *Bouw* van 8 november jl. Zij baseren hun berekeningen namelijk op het huwelijks- en voortplantingsgedrag van afzonderlijke geboorte- en huwelijksgeneraties. Allereerst ramen zij het toekomstig aantal levenden. Vervolgens ramen zij het aantal huwelijken waarbij een constant aantal vrijgezellen van 5% verondersteld wordt. Uit de op deze wijze berekende aantallen huwelijken, afkomstig uit verschillende geboortegeneraties, worden huwelijksgeneraties of -jaargangen samengesteld. Huwelijksgeneraties brengen tenslotte in de loop van de tijd een aantal kinderen voort. Het totaal aantal kinderen geboren in een zelfde jaar of periode, vormt een nieuwe geboortegeneratie, waarna het proces van sterfte, huwelijksluiting en geboorte opnieuw begint. De hier geschetste berekeningswijze kan op vele wijzen verfijnd worden. De berekeningen van de auteurs strekken zich uit over 30 jaren (1967-1996); het prognose-tijdvak is onderverdeeld in perioden van vijf jaren.

Voor de bepaling van het aantal overlevenden na 1-1-1967 is gebruik gemaakt van wat zij noemen „naar geslacht gespecificeerde vijfjaarlijkse levenskansen”, afgeleid uit sterfetafels. Daarbij zijn zowel minimum- als maximumramingen gemaakt. De ontwikkeling van het aantal huwelijken blijkt beïnvloed te worden door een drietal factoren: 1. een toenemende teruggang van het percentage vrijgezellen; 2. een dalende gemiddelde huwelijksleeftijd; en 3. een vrijwel constante frequentie van niet-eerste huwelijken met een praktisch ongewijzigde leeftijdsverdeling.

Nodig is verder een berekening van het toekomstig aantal levendgeborenen. De moeilijkheid daarbij is hoe de zgn. huwelijksvruchtbaarheid zich zal ontwikkelen. Een vergelijking tussen het gemiddeld aantal levendgeborenen per 1.000 huwelijken gesloten in de periode 1937-1941 (3.078) en het overeenkomstig aantal van de huwelijksjaargangen 1947-1951 (2.665) geeft al wel aan dat er sprake is van een daling van de huwelijksvruchtbaarheid. Frinking en Van Leusden schatten dat het toekomstig aantal levendgeborenen per 1.000 huwelijken minimaal ongeveer 2.250 en maximaal 2.450 zal gaan bedragen.

Tenslotte geven zij hun prognose voor de omvang van de Nederlandse bevolking in het jaar 1997 welke minimaal 16,421 mln. en maximaal 17,979 mln. groot zal zijn (zie tabel).

Inmiddels zijn de bevolkingsgegevens bekend geworden over het jaar 1968. Daaruit blijkt dat Nederland op 31 december 1968 12.798.346 zielen telde. Dit en meerdere demografische gegevens zijn te vinden in een door J. C. van den Brekel samengesteld artikel in het septembernummer van het door het CBS uitgegeven *Maandschrift*. Dit artikel vormt een selectie van een aantal gegevens, overgenomen uit het aan de *Maandstatistiek van bevolking en volksgezondheid* (Jaargang 17, no. 7) toegevoegde jaaroverzicht betreffende de loop van de bevolking in het voorafgaande jaar.

In vergelijking met 31 december 1967 steeg de bevolking in 1968 met ruim 137.000 (1,08%). Daarmee lag de bevolkingstoename hoger dan die in 1967 (126.000 of 1,00%). Het verschil kan worden toegeschreven aan de ontwikkeling van de buitenlandse migratie. Was er in 1967 nog een vertrekoverschot van 11.500, in 1968 daarentegen was er een vestigingsoverschot van 6.000. Onmiskenbaar is echter dat het bevolkingsaccres sedert 1964, toen het stijgingspercentage nog 1,41 bedroeg, een dalende tendens te zien geeft.

Een andere ontwikkeling wordt gevormd door de „vergrijzing” van onze bevolking. Bedroeg het aantal personen dit jonger was dan 20 jaar bijv. in 1964 37,9% van de totale bevolking, eind 1968 was dit percentage gedaald tot 36,2. De bevolkingsgroep van 20-64 jaar steeg percentagegewijs gedurende diezelfde periode van 52,6 naar 53,8% en die van 65 jaar en ouder van 9,5 naar 10,0%.

De tendens van daling van de gemiddelde huwelijksleeftijd wordt weerspiegeld in een toeneming van het relatieve aandeel der gehuwden onder die jongere leeftijds-groepen. Tot slot de ontwikkeling van het geboortecijfer. Gedurende de jaren 1965-1966 was er namelijk sprake van een plotseling versnelde geboortedaling. Telkens vond in deze jaren ten opzichte van het voorafgaande jaar een vermindering plaats van het aantal levendgeborenen met bijna 6.000 per jaar. In de jaren 1967 en 1968 kwam echter het tempo in de teruggang van de nataliteit aanmerkelijk lager te liggen. Het aantal levendgeborenen verminderde van 1966 op 1967 met slechts 900; van 1967 op 1968 was de teruggang weer wat groter en bedroeg bijna 1.600 (237.112 in 1968 tegen 238.678 in 1967). Uitgedrukt per 1.000 inwoners daalde het aantal levendgeborenen van 20,7 in 1964 tot 18,6 in 1968. Deze daling heeft zich echter gedurende de eerste vijf maanden van 1969 niet doorgezet; integendeel. In de periode januari-mei 1969 bedroeg het aantal levendgeborenen per 1.000 inwoners omgerekend 19,8 tegenover 19,1 in de overeenkomstige periode van 1968. Het laat zich echter aanzien dat dit een tijdelijke stijging is, o.a. door wat wel genoemd wordt „de doorstroming van de na-oorlogse geboortegolf in de huwbare leeftijden”.

In deze ontwikkelingskroniek willen wij de aandacht vestigen op enkele studies m.b.t. een aantal relevante structurele factoren in het ontwikkelingsproces.

DE PRODUKTIESTRUCTUUR

In *The Review of Economics and Statistics*¹ verschenen recentelijk de resultaten van een nieuw empirisch onderzoek door H. B. Chenery, dit keer tezamen met L. Taylor.

Uitgangspunt was de veronderstelling dat in het ontwikkelingspatroon van een land drie elementen kunnen worden onderscheiden, nl.:

1. het gemiddelde effect van factoren die voor alle landen overeenkomstig zijn (zoals produktiefuncties);
2. de systematische effecten van veranderingen in de ad 1 genoemde factoren (zoals veranderingen in techniek);
3. de specifieke verschillen in ontwikkelingspatroon als gevolg van de aanwezige natuurlijke hulpbronnen, de sociale organisatie, enz.

Het *doel* van de studie was deze veronderstelling statistisch te testen voor het groeipatroon van de agrarische en de industriële sector als geheel, zowel als van twaalf industriële sectoren afzonderlijk. De steekproef omvatte gegevens voor 24 tot 54 landen gedurende de periode 1950-1963. Deze steekproef werd in drie groepen onderverdeeld om althans drie componenten van het ad 3 genoemde element in aanmerking te nemen: omvang, natuurlijke hulpbronnen en handelspatroon. Nadat de hele steekproef verdeeld was in twee groepen met bevolkingen groter, respectievelijk kleiner dan 15 miljoen, werd de resulterende groep kleine landen onderverdeeld op basis van een index van handelsoriëntatie — naar uitvoer van primaire of industriële goederen. Dit laatste onderscheid werd niet gemaakt voor de grote landen, omdat de handels-effecten relatief onbelangrijk zijn voor deze groep. De handelsindex werd voor de kleine landen, bij gebrek aan beter, ook beschouwd als een index voor de beschikbaarheid van natuurlijke hulpbronnen.

Wat nu de *resultaten van het onderzoek* betreft, de natuurlijke logaritmen van de aandelen van de primaire produktie (X_p) en de industrie (X_i) in het BBP werden afgezet tegenover het bruto binnenlands produkt (BBP) per hoofd (y). Duidelijk verschillende resultaten werden voor de drie groepen van landen verkregen:

Dit landendoorsneepatroon vertoont grote overeenkomsten met dat uit tijdreeksen over lange periodes.

Vergelijking van de variaties over de tijd en tussen landen voor de na-oorlogse periode laat zien, dat het merendeel van de landen een ontwikkeling doormaakt parallel aan dat van het landendoorsneepatroon. Dit maakt het aannemelijk, dat de afwijkingen van het doorsneepatroon veeleer het gevolg zijn van lange-termijnverschillen in comparatieve voordelen en dergelijke, dan van onevenwichtigheden op de korte termijn.

Bovendien blijkt het van geen klaarlijkkelijke invloed op het groeipercentage te zijn of de relatieve groeipercentages van de primaire produktie en de industrie boven dan

wel beneden het „normale” niveau zoals aangegeven door de doorsneden, liggen. „Evenwicht” tussen industriële en primaire produktie in deze zin is dus noodzakelijk noch voldoende voor een snelle groei op de middellange termijn.

Uit de afzonderlijke industriestudies blijkt, dat de volgende onderverdeling kan worden gemaakt:

- I. industrieën van belang in de vroegste fase van ontwikkeling: voedsel, dranken en tabak; lederen produkten; textiel.
- II. industrieën van belang in de middenfase van ontwikkeling: bouwmaterialen en dergelijke; rubberprodukten; houtprodukten; chemische en petroleumprodukten.
- III. industrieën van belang in de latere fase van ontwikkeling: kleding en schoeisel; metallurgische produkten; papier en papierprodukten; metaalprodukten.

Industrieën I voldoen aan de essentiële behoeften van de armste landen. Zij kunnen worden uitgevoerd met behulp van eenvoudige technieken en vergroten hun aandeel in het BBP relatief weinig boven inkomensniveaus van \$ 200. Industrieën II verdubbelen hun aandeel in het BBP tot aan \$ 400-\$ 500, maar vertonen weinig stijging boven dat inkomensniveau. Industrieën III groeien sneller dan het BBP tot op de hoogste inkomensniveaus.

Dit doorsnee-patroon is over het algemeen in overeenstemming met schattingen uit tijdreeksen. Technische ontwikkeling is echter een belangrijke factor geweest bij het versterken over de tijd van het doorsneepatroon voor de chemische en metaalprodukten.

Het globale industriepatroon kan worden opgesplitst naar de effecten van omvang, resp. natuurlijke hulpbronnen. De eerste kunnen worden gemeten door vergelijking van grafieken voor de grote landen met die voor de kleine landen. De curven voor de kleine landen blijken in bijna alle gevallen duidelijk lager te liggen dan die voor de grote landen. De effecten van beschikbaarheid van natuurlijke hulpbronnen kunnen worden gemeten door de twee groepen van kleine landen te vergelijken. Voor bijna alle industrieën liggen de curven voor de primaire uitvoerlanden beneden die voor de industriële uitvoerlanden. Beide effecten zijn het sterkst, globaal gezien, voor dezelfde industrieën: metallurgische produkten, papier, rubber, chemische produkten en textiel.

DE EXPORTSTRUCTUUR

Zeer welkom lijkt *Imports of Manufactures from Less Developed Countries* door Hal B. Lary². De auteur stelt hierin dat een structurele verbetering van de exportpositie van de ontwikkelingslanden alleen kan plaatsvinden door

¹ Hollis B. Chenery en Lance Taylor: „Development patterns: among countries and over time”, in *The Review of Economics and Statistics*, jaargang 50, nr. 4, november 1968, pag. 391-416.

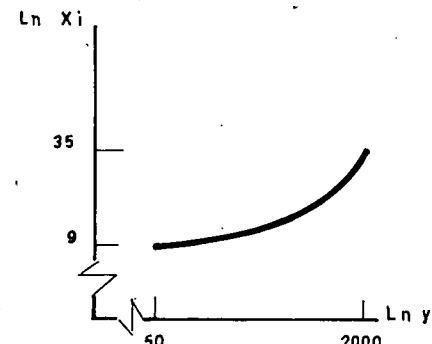
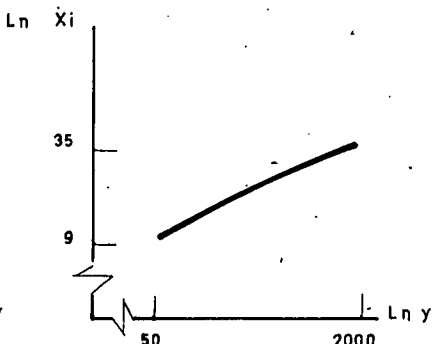
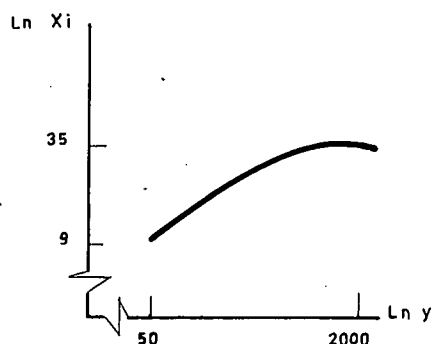
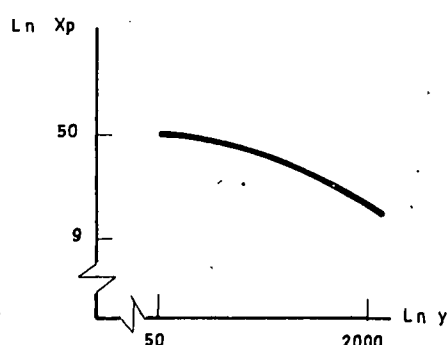
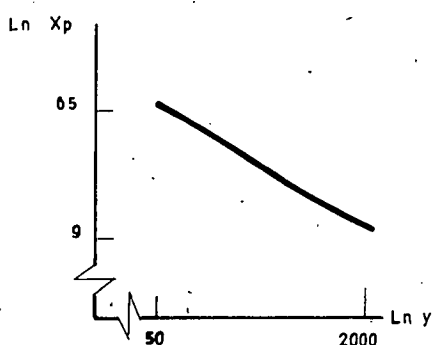
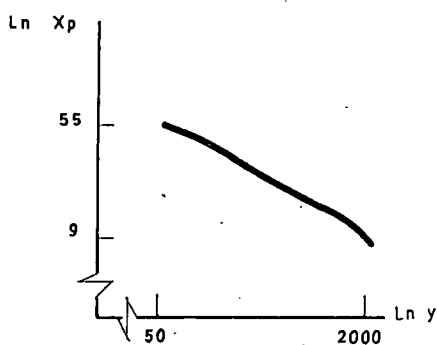
² Hal B. Lary: *Imports of Manufactures from Less Developed Countries*, uitgave National Bureau of Economic Research, New York 1968.

Landen met meer dan 15 mln. inwoners

Landen met minder dan 15 mln. inwoners

met industriële uitvoer

met primaire uitvoer

een vergroting van de uitvoer van industrieproducten. Aangezien de ontwikkelingslanden over weinig kapitaal en gespecialiseerde arbeid beschikken, zullen zij zich vooral moeten toelagen op de produkten van arbeidsintensieve bedrijfstakken. Lary definieert arbeidsintensieve bedrijfstakken als bedrijfstakken met een laag inkomen per arbeider.

Deze maatstaf achten wij echter vatbaar voor kritiek. Het is inderdaad waar dat er een positieve correlatie bestaat tussen het arbeidsinkomen in een sector en de in die sector noodzakelijke hoeveelheid schaarse produktiefactoren (kapitaal e.d.) per arbeider. Deze correlatie is echter gering. Berekeningen die wij maakten in het kader van onze studie over de optimale internationale arbeidsverdeling hebben aangetoond, dat de vereiste hoeveelheden schaarse produktiefactoren slechts ongeveer 1/3 van het arbeidsinkomen per sector „verklaren”. Dit maakt Lary's criterium o.i. uitermate onbetrouwbaar. Voor het overige is diens boek een zeer interessante bijdrage tot een structurele aanpak van de internationale arbeidsverdeling.

Verwant hiermee is de door R. H. Snape gepubliceerde studie over „Sugar: Costs of Protection and Taxation”³. De waarde ervan ligt, — nog afgezien van de, gegeven de praktische beperkingen, voorbeeldige methodiek — vooral in het feit dat zij de nadelen van protectie voor de ontwikkelde landen zelf analyseert en becijfert. Tot nu toe werd hieraan in de discussie nogal eens voorbijgegaan en werd de nadruk vooral gelegd op de moeilijkheden die de ontwikkelingsgebieden door die maatregelen ondervinden bij hun exporten. Op zichzelf is dat probleem urgent genoeg

³ R. H. Snape: „Costs of Protection and Taxation”, *Economica*, februari 1969.

en verdient het alle aandacht, maar de argumentatie voor opheffing van protectie wint aan kracht wanneer de gevolgen wat ruimer worden bezien.

Het onderzoek naar de gevolgen van beschermende maatregelen is een vrij specialistische zaak en het zou te ver voeren er hier nader op in te gaan. De geïnteresseerde lezer wordt verwezen naar het bovengenoemde artikel en vooral naar Snape's artikel in *Economica* van februari 1963 en dat van H. G. Johnson in *Economica* van februari 1966 voor het voorbereidende werk. De uitkomsten van het onderzoek zijn echter voor onmiddellijke consumptie geschikt en behoeven maar weinig commentaar.

Er moet allereerst worden opgemerkt dat de berekeningen betrekking hebben op het jaarlijkse gemiddelde van

ZOJUIST VERSCHENEN:

FUSIE-RAPPORT 1969

Bevattende cijfers en conclusies uit een enquête, gehouden door de N.V. Nederlands Economisch Centrum betreffende „Fusiebereidheid in de Middelgrote Industrie”.

★

Verkrijgbaar à f 22,50 bij:
Centraal Bureau voor Industriële en Commerciële Samenwerking,
Huize Neclenburgh,
Soesterbergsestraat 158, Soest.
Telefoon (02155) 64 51.

de periode 1959-1961, wat jammer is, want dat is minder recent dan wel wenselijk zou zijn. Als tegenwicht mag dienen, dat we mogen aannemen dat de omstandigheden sindsdien niet verbeterd zijn, zodat Snape's schattingen kunnen worden opgevat als minimum aanduidingen van de gevolgen van protectie in recenter jaren. De landen waar de berekeningen op betrekking hebben zijn de landen van de EEG, het Verenigd Koninkrijk, de Verenigde Staten (inclusief overzeese gebiedsdelen) en Japan. De kosten van hun eigen beschermende maatregelen worden dan voor die landen volgens het meest waarschijnlijke alternatief geschat op ruim \$ 400 mln. jaarlijks⁴. Voor Nederland afzonderlijk bedroegen die kosten \$ 15 mln. per jaar. Op zichzelf vallen die schattingen misschien nog wel mee, maar als we bijv. de \$ 15 mln. relateren aan de Nederlandse suikerproductie of de buitenlandse hulp gedurende die periode (resp. ongeveer 20% en 27%) wordt de omvang sprekender.

Tegenover deze kosten in de rijke landen zelf, staan dan nog de verminderde exportopbrengsten van de onderontwikkelde wereld. Snape schat dat, door algehele opheffing van de beperkende maatregelen op suikerimporten en belastingen op suikerconsumptie, in de negen genoemde landen alleen al, de importen van ongeraffineerde suiker zouden toenemen met \$ 480 mln., ofwel \$ 780 mln. in termen van geraffineerde suiker. Deze cijfers worden

nog indrukwekkender, indien de overige westerse landen en de geïndustrialiseerde communistische landen bij het onderzoek worden betrokken. Want indien importen in deze landen bij opheffing van de beperkingen in dezelfde mate zouden toenemen als in de eerstgenoemde negen landen, dan zouden, volgens de schatting van Snape, de suikerexporterende gebieden hun afzetmogelijkheden verder z.e. vergroten tot \$ 820 mln. (rawe suiker) of \$ 1.350 mln. (geraffineerde suiker).

CHINA

De ontwikkelingen in de Chinese economie zijn niet alleen interessant voor hen die de „economie van centraal geleide stelsels” bestuderen of een speciale belangstelling voor China hebben, maar zeker ook voor de algemene ontwikkelings-econoom en/of -planner, omdat China onder meer geplaatst is voor de meeste problemen waar andere ontwikkelingslanden mee zitten. Het heeft ook enkele speciale aspecten, zoals bijvoorbeeld de uitzonderlijke grootte in

⁴ Het gevolg van een gelijktijdige opheffing van de suikerprotectie in alle negen landen zal afwijken van de som van de effecten van opheffing in elk van die landen afzonderlijk. Beide gevallen worden door Snape onderzocht. De hier genoemde \$ 400 mln. heeft betrekking op het eerste geval.

PROVINCIE ZUID-HOLLAND

Bij de provinciale griffie van Zuid-Holland komt vacant de functie van

HOOFD VAN HET VIERDE BUREAU VAN DE DERDE AFDELING

Dit bureau is in hoofdzaak belast met werkzaamheden in het kader van het begrotingstoezicht op de gemeenten boven 30.000 inwoners en van de financiële verhouding tussen het rijk en de gemeenten.

Vereisten:

Brede kennis van de openbare financiën en ruime ervaring op dit terrein; vermogen om leiding te geven en goede contact-eigenschappen; aan het niveau van de functie beantwoordende op-
leiding.

Salarisgrenzen:

Afhankelijk van opleiding en ervaring vindt aanstelling plaats in de rang van referendaris-A (salaris f 1.959,— tot f 2.462,— per maand) of van administrateur (salaris f 2.139,— tot f 2.660,— per maand).

De selectie-procedure kan een psychologisch onderzoek omvatten.

De rechtspositieregelingen van de provincie Zuid-Holland en de Interprovinciale Ziektekostenregeling (I.Z.R.) zijn van toepassing.

Schriftelijke sollicitaties met vermelding van personalia en referenties binnen 14 dagen na het verschijnen van dit blad te zenden aan gedeputeerde staten van Zuid-Holland, Koningskade 1 te 's-Gravenhage.

oppervlakte en bevolking, de uitgesproken ideologische stellingname van de Chinese regering met bijgevolg de nauwe verwevenheid van sociaal-politieke en economische ontwikkeling, en de pregnante aanwezigheid van de culturele traditie. Deze speciale aspecten trekken een ruime kring van belangstellenden aan, maar dreigen in publikaties wel eens de rustige economische beschrijving en analyse te overschaduwen. Deze beschrijving wordt overigens in niet geringe mate gehinderd door de schaarste aan betrouwbare en relevante statistische gegevens sinds 1958, toen het statistisch apparaat in de Grote Sprong Voorwaarts ontregeld raakte en daarna van regelmatige systematische publikatie van gegevens door de regering werd afgezien.

Een vorig jaar verschenen boek nu tracht het in deze situatie bestaande gat zoveel mogelijk op te vullen, door de beschikbare gegevens van vóór en sinds 1958 samen te vatten, en daaraan voorlopige conclusies te verbinden ⁵. Het bevat de papers gepresenteerd door Amerikaanse experts op een conferentie, gehouden in oktober 1965,

waarin sindsdien voor publikatie ook de resultaten van de discussies verwerkt zijn, terwijl een uitmuntend overzicht van de papers als inleiding is toegevoegd. Aldus is een boek ontstaan dat op evenwichtige wijze de kennis van de Chinese economie in de Verenigde Staten tot 1966 representeert. Onderwerpen van de papers zijn: de economische erfenis, kwantitatieve aspecten van de economische ontwikkeling, bevolkingsgroei, arbeid en arbeidsbenutting, organisatie en produktie in de landbouw, investeringen, produktie, management en arbeidsproduktiviteit in de industrie, en tenslotte de buitenlandse handel. Het boek beperkt zich zoveel mogelijk tot een zakelijke, zuiver economische beschrijving en analyse en betreft uiteraard slechts de periode van vóór de Culturele Revolutie. Met de aanvaarding van die beperking kan het voorlopig als een op dit gebied nauwelijks te missen standaardwerk gelden.

⁵ Alexander Eckstein, Walter Galenson en Ta-Chung Lin: *Economic Trends in Communist China*, Aldine Publishing Company, Chicago 1968, 757 blz.

DE N.V. COMBINATIEBOUW AMSTERDAM, dochteronderneming van de Ballast-Nedam Groep N.V., zoekt in verband met de uitbreiding van haar activiteiten een

stafffunktionaris projektontwikkeling

Deze zal zich, als zelfstandig medewerker, niet alleen bezig houden met het bestuderen en analyseren van plaatselijke en regionale ontwikkelingsplannen, hij zal evenzeer een actief aandeel hebben in de begeleiding dezer plannen tot aan het moment, waarop de bouw een aanvang neemt.

Voortdurend overleg met velerlei instanties, waaronder gemeentebesturen, planologische diensten, architectenbureaus en beleggingsmaatschappijen, behoort tot zijn dagelijks werk en doet hoge eisen stellen aan terzakekundigheid en representativiteit.

Voor deze funktie gaan de gedachten uit naar een

sociaal geograaf, planoloog, socioloog

of iemand van vergelijkbaar niveau, die gedurende enige jaren praktische ervaring heeft opgedaan.

Geïnteresseerden wordt verzocht hun schrijven te richten aan de Centrale Personeelsdienst van de Ballast-Nedam Groep N.V., postbus 449, Amsterdam.

Telefonische inlichtingen kunnen worden verstrekt door de heer H. F. Rijnders, tel. 020 - 56131 toestel 103.

Geld- en kapitaalmarkt

GELDMARKT

De goud- en deviezenvoorraad van de Nederlandsche Bank is klaarblijkelijk tot rust gekomen. De wijziging tussen 10 en 17 november jl. heeft slechts f. 24 mln. bedragen. De rust op het speculatieve front is dus weergekeerd. Omvangrijk zijn daarentegen de mutaties van 's Rijks kas geweest. Half november heeft de maandelijkse uitkering uit de Schatkist aan de gemeenten plaats gehad, die gevoegd bij andere uitgaven en ontvangsten de stand van de Staatskas van f. 761 mln. op f. 265 mln. heeft gebracht. In de bank-

kassen weerspiegelt zich deze beweging. Deze kassen vulden zich; op 10 november bedroeg het saldo bij de centrale bank f. 37 mln., een week later f. 586 mln.

In de kredietverhouding van de banken tot de Nederlandsche Bank kwam nauwelijks verandering. Enerzijds werden voorschotten in rekening-courant afgelost tot een bedrag van f. 73 mln., doch anderzijds werd in de week van 10 tot en met 17 november f. 63 mln. schatkistpapier verdisconteerd.

Het lijkt merkwaardig, dat de banken een zo hoog renteloos deposito, nl. van f. 586 mln. blijven aanhouden, doch men moet bedenken, dat op 18 november, een dag na de datum van de weekstaat, de storting op de 7- en 25-jarige staatsleningen heeft plaats gehad, waardoor f. 500 mln. van de banken naar de Staatskas is gevloeid. De geldmarktsituatie is dus niet zo ruim als de weekstaat suggereert en dit verklaart, dat de daggeldrente weer aan het stijgen is.

BEDRIJFSCHAP SCHILDERSBEDRIJF

Op onze economische afdeling komen binnenkort de volgende functies vacant:

a. Hoofd van de economische afdeling

Voor deze functie zoeken wij een ervaren, academisch gevormde econoom, zo mogelijk bekend met de problematiek in het midden- en kleinbedrijf.

b. Medewerker

Voor deze ten dele ambulante functie zoeken wij een medewerker met bij voorkeur middelbare schoolopleiding en in het bezit van het diploma MBA, zo mogelijk SPD of daarvoor studierend.

De economische afdeling heeft tot taak het schildersbedrijf de nodige begeleiding te geven in deze tijd van versnelde sociaal-economische en technische ontwikkeling.

De werkzaamheden omvatten zowel economische research als de praktische aanpak van bedrijfseconomische en sociale vraagstukken in het schildersbedrijf, dat ruim 8000 bedrijven omvat, waarin 45.000 personen hun werkzaamheden vinden.

Eigenhandig geschreven sollicitatiebrieven te richten aan de secretaris.

BEDRIJFSCHAP SCHILDERSBEDRIJF
Burgemeester Elsenlaan 241
Postbus 4511 — Rijswijk (Z.-H.) — Tel. (070) 98 47 40

KAPITAALMARKT

De beleggingen der Nederlandse levensverzekeringmaatschappijen, voor zover betrekking hebbend op het bedrijf in Nederland, zijn in het eerste halfjaar van 1969 volgens het *Informatiebulletin* van het Bureau Voorlichting Levensverzekering van f. 16.497 mln. tot f. 17.390 mln: omhoog gegaan. Van de stijging met f. 893 mln. is f. 328 mln. aan de markt voor onderhandse leningen ten goede gekomen; het effectenbezit steeg met f. 143 mln., de hypothecaire leningen met f. 168 mln.

Het bedrag der emissies op de publieke markt in de periode van januari tot en met oktober 1969 wijkt slechts weinig af van het bedrag dat in hetzelfde tijdvak van 1968 op deze markt was opgenomen, zoals uit onderstaande cijfers blijkt.

	januari t/m oktober (in f. mln.)	
	1968	1969
Rijk	496,3	822,8
Bank voor Nederlandsche Gemeenten	724,9	613,5
Particuliere sector	559,0	558,5
Buitenland	108,3	—
Totaal	1.888,5	1.994,8

De particuliere sector nam in de beide perioden, waarvan hier sprake is, praktisch hetzelfde bedrag op. Het beroep van de Staat steeg aanmerkelijk, waarbij moet worden bedacht, dat vorig jaar weinig is geleend; dat van de Bank voor Nederlandsche Gemeenten daalde enigszins. Het buitenland werd in 1969 de toegang tot de Nederlandse markt geweigerd.

KOERSSTAAT

Indexcijfers aandelen (1963 = 100)	30 dec. 1968	H. & L. 1969	14 nov. 1969	21 nov. 1969
Algemeen	121	130 — 108	123	121
Internationale concerns	127	138 — 113	124	122
Industrie	119	129 — 107	126	125
Scheepvaart	89	94 — 78	84	84
Banken en verzekering	98	127 — 97	123	120
Handel enz.	122	133 — 105	117	116

Bron: A.N.P.-C.B.S., Prijscourant.

Aandelenkoresen ¹

Kon. Petroleum	f. 182,90	f. 158,55	f. 160,90
Philips	f. 59,40	f. 66,65	f. 64,75
Unilever, cert.	f. 125,30	f. 121,50	f. 121,25
Hoogovens, n.r.c.	f. 101,80	f. 110,35	f. 108,—
A.K.Z.O.		f. 120,10	f. 113,80
AMRO-Bank	f. 61,20	f. 58,20	f. 56,40
Nat. Nederlanden	f. 72,70	f. 105,10	f. 103,—
K.L.M.	f. 212,—	f. 194,60	f. 188,—
Robeco	f. 243,30	f. 250,—	f. 247,50

New York

Dow Jones Industrials	945	849	823
-----------------------------	-----	-----	-----

Rentestand

Langlopende staatsobligaties ² ..	6,63	7,69	7,78
Aandelen: internationalen ³	3,4	4,2 ³	.
lokale ³	3,9	4,3 ³	.
Disconto driemaands schatkist- papier	5	6	6

¹ Aangepast voor kapitaalwijzigingen.

² Bron: Amsterdam-Rotterdam Bank.

³ Ultimo oktober

Prof. Dr. C. D. Jongman

W E R I D E N

heeft industrieterrein beschikbaar aan de Hogeluchtweg/Industrieweg voor de vestiging van middelgrote industrieën.

- Centraal gelegen t.o.v. het noorden en het oosten van het land.
- Uitstekende treinverbindingen met Zwolle, Deventer en Enschede.

In dorp Enter zijn nog terreinen beschikbaar voor kleinindustrie.

Prijs per vierkante meter f 15,50

Uitvoerige informatie verstrekt

DIENST VAN GEMEENTEWERKEN

W E R I D E N

DRINKWATERLEIDING

De Drinkwaterleiding, gevestigd Heer Bokelweg 25, vraagt ten behoeve van de financieel-economische sector een

bedrijfseconoom

Funcieinformatie:

Door de sterke uitbreiding van de zorg voor de drinkwatervoorziening zijn zeer grote werken, zowel voor het eigen bedrijf als voor de N.V. Waterwinningbedrijf Brabantse Biesbosch, in voorbereiding. Hiervoor dienen investeringsonderzoekingen en kostprijsanalyses verricht te worden en ten behoeve van de financiële verantwoording en verslaglegging de begrotings- en budgeteringsprocedures verbeterd te worden.

Vereisten:

Voor de vervulling van deze vacature gaan de gedachten uit naar een praktisch ingestelde bedrijfseconoom - economisch doctorandus - die in staat is met een grote mate van zelfstandigheid bedrijfseconomische onderzoekingen te verrichten.

Geboden:

De aanstelling zal voorshands geschieden in de rang van referendaris (salarisgrenzen f 1.708,- - f 2.283,- p.m.).

Goede secundaire arbeidsvoorwaarden

Een psychologisch onderzoek behoort tot de selectieprocedure.

Brieven met uitvoerige inlichtingen worden gaarne binnen 14 dagen ingewacht onder nr. 750/0936 bij de chef van het Bureau Personeelvoorziening, stadhuis, Rotterdam.

Gemeente
Rotterdam

Voor reclame

kan men te veel
en ook
te weinig uitgeven.

De meeste mislukkingen zijn vaak het gevolg
van het laatste

Nederlandse Economische Hogeschool

Hogeschool voor Maatschappijwetenschappen

In de faculteit der economische wetenschappen wordt gezocht

BUITENGEWOON HOGLERAAR

om onderwijs te geven en zowel analytisch als direkt op de praktijk gericht onderzoek te entameren op het terrein van de beleggingsvraagstukken.

Ieder die suggesties wil doen of zelf voor deze functie belangstelling heeft, wordt verzocht zich schriftelijk te wenden tot het hoofd van het faculteitsbureau van de economische faculteit van de Nederlandse Economische Hogeschool, Burgemeester Oudlaan 50, Rotterdam-3016.

DE NEDERLANDSCHE BANK N.V.

te Amsterdam heeft bij haar Studiedienst gelegenheid tot plaatsing van twee

ECONOMISTEN*

van wie een met econometrische vorming.

De werkzaamheden betreffen:

- het analyseren van de monetaire en algemeen economische ontwikkeling,
- het verrichten van onderzoekswerk,
- het voorbereiden van en eventueel deelnemen aan besprekingen met binnenlandse instanties,
- alsmede andere taken die voor het beleid van de Bank van belang zijn.

Bij gebleken geschiktheid behoort detachering in het buitenland te zijner tijd tot de mogelijkheden.

Leeftijd tot 35 jaar.

Schriftelijke sollicitaties met gegevens omtrent persoon, opleiding (studierichting, keuze- en bijvakken) en eventuele ervaring te richten aan De Nederlandsche Bank N.V., afdeling Personeelzaken-Uitvoering, Postbus 98, Amsterdam-C.

* Zij die verwachten hun studie binnenkort te zullen voltooien kunnen eveneens reflecteren.

